

ПРЕДСТАВНИК ПОТЕРПІЛОГО ЯК ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Лисюк Ю.В.

У світі не існує жодної людини, яка б не розуміла сутності цінностей. Звичайно, для кожної людини вони є індивідуальними та особистими, однак, на нашу думку, однією з найважливіших цінностей для будь-якої людини є розуміння того, що їх права та законні інтереси захищені від протиправних посягань. Направляючи свої погляди в історію, ми кожного разу замислюємося, що ще з давнини людина постійно знаходилася в стадії боротьби за свої права та інтереси й, досягаючи певних успіхів, знову продовжувала боротися за більш комфортне для неї положення. Сьогодні практично нічого не змінилося, теж саме - боротьба, люди, але це не так, як здається на перший погляд. Людина змінюється, змінюються цінності. Що ж залишається?

Незмінними залишаються права й свободи людини, які становлять фундаментальну цінність і основу існування кожного суспільства, оскільки нехтування дотриманням прав і свобод людини веде до можливості окреслення часу на існування будь-якого правового суспільства, від якого залежить існування кожної окремо взятої людини.

Тому на дотриманні, насамперед, прав людини сьогодення акцентує найважливішу увагу всіх без виключення сильних та тих, що прагнуть бути такими, держав світу. Однак, як відомо, рідко буває, що людина, права якої були порушені, здатна захистити себе самостійно, не вдаючись до потреби спеціалістів у той чи іншій галузі права.

Якщо говорити про нашу державу, то, звичайно, вона не є виключенням щодо існування проблематики прав людини й постійно намагається вдосконалювати існуюче національне законодавство в інтересах людини, суспільства та держави загалом.

З метою забезпечення реалізації закріплених прав і свобод людини Конституція України (надалі - Конституція) встановлює відповідні правові гарантії. Так, відповідно до положень ст. 21 Конституції всі люди є вільними й рівними у своїй гідності та правах. Згідно зі ст. 55 Конституції кожен має право будь-якими незабороненими законом засобами захищати свої права й свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Відповідно до цього, якщо людина не спроможна захистити свої законні права самостійно, вона має право захищати свої права через відповідного представника чи захисника.

Однією зі складових сучасної проблематики прав людини є забезпечення захисту прав окремих суб'єктів кримінального провадження відповідно до норм нового Кримінального процесуального кодексу України європейського рівня.

Отже, особливого значення набувають питання щодо захисту прав потерпілого як суб'єкта кримінального провадження, зокрема, представником потерпілого як захисника в кримінальному провадженні.

Згідно з положеннями ст. 59 Конституції кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 "По справі за конституційним зверненням громадянина Солдатов Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень

статті 59 Конституції України ... (справа про право вільного вибору захисника)" визначено, що право на правову допомогу - це гарантована Конституцією можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [2].

Відповідно до положень ст. 2 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 року, ратифікованому Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року № 2148-VIII, зазначено, що держава повинна гарантувати кожному, чий права й свободи порушені, ефективні засоби правового захисту, і таке право повинно встановлюватись будь-яким компетентним органом, передбаченим правовою системою держави [3].

Згідно з положеннями основних принципів, що стосуються ролі юристів, прийнятих восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності та поводження з правопорушниками 27 серпня - 07 вересня 1990 року, передбачено, що кожна людина має право звернутися до будь-якого юриста за допомогою для захисту й відстоювання своїх прав та захисту їх на всіх стадіях кримінального судочинства, а також жодний суд чи адміністративний орган, в якому визнається право на адвоката, не відмовляється визнавати права юриста відстоювати в суді інтереси свого клієнта, за винятком тих випадків, коли юристу було відмовлено в праві виконувати свої професійні обов'язки відповідно до національного права й практики та відповідно до цих принципів [4].

Отже, наведені міжнародно-правові акти передбачають право кожної людини захищати себе особисто або через вільно вибраного нею на власний розсуд захисника, який може надати ефективний правовий захист.

Однак, на нашу думку, враховуючи останні зміни в національному законодавстві щодо захисту прав людини, зокрема прийняття Кримінального процесуального кодексу України, на першочергову увагу заслуговують питання захисту прав людини під час здійснення кримінального провадження та участі в ньому захисника.

Відповідно до положень ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (надалі - Кодекс) основним завданням кримінального провадження є захист особи від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також жодна особа не може бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу та до кожного учасника кримінального провадження повинна бути застосована належна правова процедура [5].

Згідно з положеннями ст. 7 Кодексу зміст і форма кримінального провадження повинна відповідати загальним засадам кримінального провадження, серед яких законність, рівність перед законом і судом, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, забезпечення права на захист [5].

Треба зазначити, що науково-теоретична й довідково-енциклопедична література не містить однозначного визначення терміна "захисник", оскільки за одним тлумаченням цей термін отожднюється з терміном "адвокат", а за іншим - терміну "захисник" надається більш широке значення.

Відповідно до норм ст. 6 закону України "Про ад-

© Ю.В. Лисюк, 2013

вокатуру та адвокатську діяльність” передбачено, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України й отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

У свою чергу, ст. 26 зазначеного закону визначає, що адвокатська діяльність здійснюється на підставі договору про надання правової допомоги та повноваження адвоката як захисника або представника в господарському, цивільному, адміністративному судочинстві, кримінальному провадженні, розгляді справ про адміністративні правопорушення, а також як уповноваженого за дорученням у конституційному судочинстві підтверджуються в порядку, встановленому законом [6].

Згідно з нормами ст. 45 Кодексу визначено, що захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю [7].

Як вже було зазначено, у цій частині особливої уваги потребують питання щодо належного правового захисту окремої категорії суб'єктів кримінального провадження, зокрема захист прав потерпілого за допомогою захисника з дотриманням вимог статей 45, 50 Кодексу.

Дослідженню різних питань захисту прав людини, зокрема забезпеченню прав потерпілого в кримінальному провадженні, науковцями приділено значну увагу в науковій літературі, зокрема в роботах Ю.П. Аленіна, О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, Є.П. Бурдоля, М.І. Гошовського, С.В. Давиденко, В.Т. Дзюба, О.П. Кучинської, В.В. Назарова, М.В. Сенаторова, В.Я. Тація, В.М. Тертишника, М.Є. Шумила та інших.

На нашу думку, питання захисту прав потерпілого за участю його представника як захисника під час здійснення кримінального провадження потребують більш глибокого вивчення.

Визначення окремих питань щодо забезпечення прав потерпілого в кримінальному провадженні потребує, насамперед, окреслення загальних положень, які мають певний вплив і виступають своєрідними передумовами забезпечення прав потерпілого в майбутньому, зокрема визначення сутності участі захисника в кримінальному провадженні.

Так, відповідно до положень ст. 46 Кодексу загальними правилами участі захисника в кримінальному провадженні є те, що захисник не має права взяти на себе захист іншої особи або надавати їй правову допомогу, якщо це суперечить інтересам особи, якій він надає або раніше надавав правову допомогу. Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх службовці особи зобов'язані виконувати законні вимоги захисника.

Згідно з нормами ст. 47 Кодексу захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів відповідної особи.

Відповідно до визначених норм ст. 50 Кодексу повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю, ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається [7].

Розглянувши загальні засади щодо участі захисника в кримінальному провадженні, вважаємо доцільним надалі більш детально зосередитися на питаннях, які стосуються захисту прав потерпілого як окремої категорії суб'єктів кримінального провадження та участі на її стороні представника як захисника.

Відповідно до положень ст. 55 Кодексу потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Права й обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода й у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.

Згідно з положеннями ст. 56 Кодексу потерпілий протягом кримінального провадження має право мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг.

Отже, з норм чинного Кодексу слідує, що потерпіла особа має право протягом всього кримінального провадження мати представника, який може представляти інтереси потерпілої особи на правах захисника до того часу, коли його послуги будуть необхідні для самої потерпілої особи.

Представником потерпілого на підставі ст. 58 Кодексу може бути особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником. Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.

Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, - якщо представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні, копією установчих документів юридичної особи - якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа, довіреністю - якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, що є потерпілою.

Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється

безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику [5].

З огляду на сказане можна дійти деяких висновків про те, що з моменту отримання людиною статусу потерпілої особи, вона, на відміну від підозрюваної, обвинуваченої особи, практично діє самостійно, однак це не означає, що вона не може доручити виконувати дії від свого імені представнику. Представник потерпілої особи діє на підставах та в разі, якщо сама потерпіла особа буде вважати, що в цьому є необхідність.

Однак, як показує практика, потерпіла особа доручає представнику практично всі дії, пов'язані зі своїм захистом, оскільки в неї може й не бути відповідного досвіду щодо участі в кримінальному провадженні та належної правової підготовки, а це може зіграти вирішальну роль у відновленні порушених прав.

Потерпіла особа, яка надає можливість представляти свої права та інтереси представнику як захиснику в кримінальному провадженні, повинна чітко розуміти те, що вона, по-перше, повинна довіряти цій особі, по-друге, особисто знати або бути добре знайомим з його результатами попередньої участі в аналогічних справах, особливо це важливо щодо участі в кримінальному провадженні, по-третє, бути впевненою в його кваліфікації, як спеціаліста, зокрема в галузі знань кримінального процесуального права, і, мабуть, найважливіше, бути впевненою, що представник буде брати участь тільки на стороні потерпілого та ні в якому разі не буде одночасно працювати з іншими суб'єктами під час здійснення кримінального провадження.

Розглянувши та проаналізувавши теоретичні аспекти, основні нормативно-правові акти щодо захисту прав потерпілого за участю представника як захисника під час здійснення кримінального провадження, можна дійти головного висновку про те, що права потерпілого дійсно чітко визначені Кодексом, але сказати, що на сьогодні всі ці права виконуються, неможливо. Це стосується як багатогранності питань, які можуть виникати під час участі потерпілої особи в кримінальному провадженні, так і належного забезпечення захисту представником, від чого буде залежати можливість відновлення потерпілому порушеного права.

На підставі викладеного можна стверджувати, що не все залежатиме від самої потерпілої особи, велика частка буде залежати від її представника як захисника в кри-

мінальному провадженні та його правових аргументацій щодо відновлення порушених прав. Також позитивний результат буде залежати від правоохоронних органів, які відповідно до положень нормативно-правових актів повинні передусім здійснювати свою діяльність в інтересах потерпілих, а не в інтересах третіх осіб або інших осіб, які зацікавлені в іншому результаті, аж тоді можна буде говорити про повне дотримання прав людини в державі.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України ... (справа про право вільного вибору захисника). - [Електронний ресурс]: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00>.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. - [Електронний ресурс]: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

4. Основні принципи, що стосуються ролі юристів, прийнятих восьмим Конгресом ООН з питань попередження злочинності і поводження з правопорушниками, Гавана, 27 серпня - 07 вересня 1990 року. - [Електронний ресурс]: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/role_lawyers.shtml.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. - 2012. - 19 травня (№ 90-91).

6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 р. // Голос України. - 2012. - 14 серпня (№ 148-149).

7. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.

Лисюк Ю.В.

*кандидат юридичних наук, доцент
начальник відділення
юридичного забезпечення
ОДУВС*

Надійшла до редакції: 14.05.2013

УДК 343.98:343.7

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ ТА ДЕЯКІ СПОСОБИ ЇХ УЧИНЕННЯ

Львовчкіна М. В.

Окремі аспекти боротьби з угонами та іншими формами незаконного заволодіння автотранспортними засобами в контексті їх кримінально-правової кваліфікації, криміналістичної характеристики й профілактики досліджували А.В. Арендаренко, М.Т. Задояний, А.С. Казакевич, Л.М. Киселевська, Ф.Х. Кульмашев, В.А. Лихолая та інші науковці. Утім, ці дослідження певною мірою втратили свою актуальність і практичну значимість. Праці вітчизняних вчених (М.В. Андреев, О.М. Брисковська, Ю.Ф. Іванов, В.Д. Корма, М.О. Свірін) присвячені окремим кримінологічним або оперативно-розшуковим аспектам проблеми. Однак і досі не існує чітко сформованої

криміналістичної класифікації незаконного заволодіння автотранспортними засобами та недостатньо визначені й досліджені особливості способів їх учинення.

Метою дослідження є спроба надати криміналістичну класифікацію незаконного заволодіння автотранспортними засобами та дослідження деяких способів їх учинення.

Як підкреслюється у багатьох роботах відомих криміналістів, удосконалення методик розслідування окремих видів (груп) злочинів багато в чому залежить від розробки криміналістичної класифікації злочинів. Як слушно зазначає В.В. Тіщенко, об'єкт дослідження

© М.В. Львовчкіна, 2013